

Rudolf Joó

»A NYUGAT-EURÓPAI KISEBBSÉGEK
SAJATOSSÁGAI ÉS TÍPUSAI«

Akademia Kiadó, Budapest, 1983.

Rudolf Joó u knjizi kojoj naslov u prijevodu glasi: »Tipovi i osobitosti zapadnoevropskih manjina«, pokušava svestrano analizirati suvremeno stanje narodnih manjina u Zapadnoj Evropi.

Da bi olakšao čitatelju snalaženje u obilju podataka (jer razmatra manjinsko pitanje u 14 država), autor u prvom dijelu rada nastoji odrediti najbitnije zajedničke crte manjinskih pokreta u Zapadnoj Evropi i usporediti ih sa sličnim pokretima u Istočnoj Evropi.

Drugi dio knjige bavi se problemom klasifikacije manjina zasnovanom na različitim kriterijima, primjerice porijeklu i geografskom smještaju.

Predmet i njegova definicija čine završni dio monografije.

Objašnjavajući u predgovoru svoj stav prema manjinskom pitanju, Joó ističe da problemi vezani uz pitanja naziva, definicije i klasifikacije manjina proizlaze iz osobitosti njihova povijesnoga i sociološkog razvitka. Zbog toga autor već na samom početku naglašuje da će se u mjesto izrazom narodnost u monografiji služiti terminom »manjina« kao općenitijim nazivom što ga prihvaća i OUN. Međutim, u autorovoj interpretaciji spomenuti nazivi označavaju različite pojmove, pri čemu se ističe da se u radu neće doticati problema »radnika na privremenom radu u inozemstvu«, manjih jezičnih skupina i Roma, jer se oni, po autorovu mišljenju, ne mogu ubrojiti u narodnosti.

Pišući o sličnostima manjinskih pokreta u zapadnom i istočnom dijelu Evrope tijekom 19. stoljeća, autor smatra da su one uglavnom zasnovane na rješavanju kulturno-ekonomskih pitanja s dobranom dozom mističizma, posebno u isticanju povijesne uloge pojedinih naroda.

Što se tiče 20. stoljeća, čini se da autor ili nije dokraja precizirao problem ili ga je svjesno pojednostavio. Prema Jou nacionalno je pitanje u Istočnoj Evropi riješeno, bez obzira na činjenicu što osnovni pravac razvoja manjina — stvaranje nacionalne (jednonacionalne) države nije svugdje ostvaren. Razlog tome, po

autorovu mišljenju, leži u nerealiziranom principu prava nacija na samoopredjeljenje. Postoje, naime, višenacionalne države. Htio to autor ili ne htio, na taj su se način na udaru našle zemlje s federativnim državnim ustrojstvom. Šteta što se autor nije upustio u detaljnije razmatranje toga osjetljivoga i složenog pitanja u Istočnoj Evropi.

Prema Jou, pitanje nacionalnih manjina zbog više razloga složenije je u Zapadnoj nego u Istočnoj Evropi. Jedan od razloga što ga autor navodi leži i u ponovnom aktiviranju nacionalnih pokreta na Zapadu, koji se, s obzirom na različite vanjske (međunarodne) i unutrašnje društvene i političke položaje pojedinih zemalja, razvijaju u nekoliko pravaca. Joó, u kontekstu navedenoga, razlikuje tzv. jezično-kulturne pokrete, pokrete autonomista i separatističke pokrete. Jezične pokrete autor stavlja na prvo mjesto, jer je jezik za većinu zapadnih manjina jedan od najvažnijih, ako ne i najvažniji kriterij. Ukratko, dajući informaciju o rješavanju toga pitanja, Joó piše da je pokret snažniji u pojedinim velikim zapadnoevropskim državama, jer je status manjinskog jezika u njima ili diskutabilan (npr. u Belgiji), ili nije pravno reguliran (u Francuskoj se npr. manjinski jezici smatraju »regionalnim jezicima«).

S druge strane, predstavnici lijevih snaga u pojedinim zemljama Zapadne Evrope nastoje problem manjine sagledati u tijesnoj povezanosti s društvenom i političkom situacijom države; pitanje decentralizacije neraskidivo je dakle od pitanja manjine ili etnikuma. Glavni cilj tog pokreta, kojega autor naziva autonomističkim, duboko je političkog karaktera, a sastoji se ne samo u osiguravanju demokratskih prava manjina i stvaranju regionalne vlasti zadužene da predstavlja i zaštićuje manjinske interese na državnoj razini, već i u mijenjanju svijesti smjerom slabljenja na političko-nacionalnom planu a jačanja na regionalno-etničkom.

Treći pokret (separatistički), u usporedbi s prije navedenima, prema Jou, nema velikog značaja ni utjecaja u Zapadnoj Evropi, i to poglavito s razloga što separatističke partije obično ne nailaze na podršku manjina. Joó, naime, piše da većina manjina na Zapadu stvarnaje vlastitih nezavisnih država danas smatra anakronizmom, što se podudara s auto-

rovom tezom o političkoj svijesti manjina. Osim toga, Joó s pravom ističe da je spomenuti pokret i sam po sebi proturječan. Naime, s jedne strane, on ima dosta dodirnih točaka s anarhističko-terrorističkim pokretima, jer neki ekstremni članovi separatističkih partija silom pokušavaju »probuditi« nacionalnu svijest s pomoću nasilja. S druge strane, taj pokret može značiti i težnju manjina za ujedinjavanjem s matičnim narodom, kao što je to primjerice u Sjevernoj Irskoj.

Međutim, spomenuta klasifikacija, iako nastoji unijeti stanoviti red u šaroliku problematiku zapadnoevropskog manjinskog pitanja, prihvatljiva je tek uz stanovitu kritiku i korekciju, jer primjerice i druga dva pokreta imaju jezično-kulturne elemente, pri čemu i sam jezični pokret, potaknut određenim političko-ekonomskim zbivanjima u zemlji, ne može imati isključivo kulturno obilježje. Uz navedeno, autor primjerice zaobilazi pitanje takvih manjina kao što su Hrvati i Slovenci u Austriji, na koje se osvrće tek jednom rečenicom, u kojoj čitavu problematiku svodi na asimilaciju i »diplomatsku zavrslamu«, koju te manjine često izazivaju tražeći pomoć od većinskog naroda.

Razlog velikih razlika u pogledu rješavanja nacionalnog pitanja u Istočnoj i Zapadnoj Evropi, po Jou, prvenstveno valja potražiti u društveno-ekonomskom razvitku spomenutih evropskih prostora. Zapadna Evropa u manjinskom pitanju u mnogo je čemu ispred Istočne, gdje su se demokratske revolucije zbile prilično kasno (prvom polovinom dvadesetog stoljeća) i gdje su postojale velike mnogonacionalne države. Neravnomjeran razvitak pojedinih dijelova tih teritorija, gospodarske krize, etnička šarolikost i brojni pokušaji većinskih naroda da prisilno asimiliraju manje doveli su do toga da je nacionalno pitanje na Istoku postalo prvorazredni i egzistencijalni problem njihova razvitka. U Zapadnoj Evropi to pitanje nikada nije bilo tako oštro, jer su njezine države bile homogenije i stabilnije. Naime, rješavanje nacionalnog pitanja, nakon provedenih demokratskih revolucija, postao je problem od drugorazredne važnosti, bez obzira na činjenicu što u Zapadnoj Evropi nema u pogledu jezika i kulture jednonacionalnih država, što govori o znatnom stupnju integracije na relaciji manjina — većinski narod. Iz navedene postavke Joó izvlači zaključak da je ostvarivanje nacionalne nezavisno-

sti na principu nacija — država općenito uspješnije provedeno na Istoku nego na Zapadu. Čini se, međutim, da je to ipak suviše uopćena tvrdnja, jer Joó u nekoliko navrata poslije ističe politički karakter pokreta pojedinih manjina na Zapadu.

Dobar dio autorova rada odnosi se na klasifikaciju i definiciju manjina, pri čemu valja početi od njegove konstatacije da u zapadnoevropskoj terminologiji, unatoč opširnoj literaturi o manjinskim pitanjima nema jedinstva. Naime, nacionalna manjina — narodnost (ta je definicija po Jou prihvaćena u Mađarskoj i u većini socijalističkih zemalja), kulturna zajednica (u Belgiji), skupine koje govore lokalnim narječjem (Francuska), vjerske grupacije, itd. — samo su neki od mogućih naziva za manjinsko stanovništvo u pojedinim evropskim zemljama. Teškoća se, dakle, sastoji i u izboru kriterija za nazive pojedine manjine i skupinu u koju se mogu svrstati (klasificirati), jer se manjine znatno razlikuju ne samo po broju pripadnika i svome povijesnom razvitku i življenju, nego i po stupnju svoje nacionalne svijesti. Prema Jou, čak i klasifikacija koju nudi Potkomitet OUN za zaštitu prava nacionalnih manjina ne može biti bezrezervno prihvaćena, jer ni u njoj nije dovoljno jasan pojam države i državnih granica, to više što susrećemo brojne manjine koje su, izgubili nezavisnost, ali povijesno gledajući, imale svoje države. Nudeći o tom pitanju veliki broj mišljenja i izjava političara i znanstvenika različitih zemalja, Joó nastoji stvoriti vlastitu klasifikaciju kojom bi obuhvatio većinu mišljenja. Međutim, i to nastojanje ostaje samo kao jedna od mnogobrojnih inačica klasifikacije.

Joó inače izdvaja dvije skupine manjina. Prvu, najbrojniju, čine etničke manjine. To su manjine koje nisu imale svojih država u času stvaranja nacionalnih država većinskih naroda.

Druga se skupina sastoji od nacionalnih manjina kojima je zajednička crta osjećaj nacionalne pripadnosti.

Osnovno obilježje prvih jest politička nacionalna svijest (npr. Holandija, Velika Britanija). Prema Jou, izuzetak u tom pogledu čine jedino Lapenci, koji teže uspješnom ostvarivanju društvene integracije, a ne i čuvanju vlastitog identiteta (poimanje integracije u smislu Kóvágóvih nastojanja).

Bez obzira na stanovitu jednostranost i kontradiktornost tvrdnji, prikazani rad

sadrži i niz zanimljivih podataka, stavova i mišljenja o problematici manjina u Evropi. U kontekstu navedenoga vrijedno je spomenuti i stavove komunističkih partija prema manjinama u vlastitim državama.

Uz obilno korištenje manje poznate literature sa Zapada, posebnu vrijednost djelu daje najnoviji statistički (brojčani) pregled zapadnoevropskih manjina.

Natalija Bojnicky-Vidmarović

László Kóvágó

»KISEBBSÉG-NEMZETISÉG«

Budapest, Kossuth könyvkiadó, 1977.

Knjiga László Kóvágó: »Narodna manjina-narodnost« tretira složenu političku problematiku narodnih manjina općenito, a napose u Mađarskoj.

U prvom dijelu knjige autor se ukratko osvrće na povijesni tok manjinskog pitanja i ulogu UN u rješavanju tog problema.

Za nas je međutim zanimljiviji drugi dio, u kojemu autor pobliže razmatra strukturu i tipove narodnih manjina, te ostvarivanje njihovih prava u pojedinim državama, pri čemu se veći dio rada odnosi na jedan od ključnih zbivanja u životu manjina — na asimilaciju. Razmatrajući to pitanje Kóvágó piše o dvama uporednim procesima. Prema autorovu mišljenju, većina etničkih skupina, odnosno nacionalnih manjina teži istovremeno da se u potpunosti stopi s većinskim narodom, ali da pri tome zadrži i vlastiti identitet, svojstvenu nacionalnu svijest. Prelazeći preko te kontradikcije, Kóvágó smatra da je taj i takav proces povijesno uvjetovan i neminovan, čega manjine, u vlastitu interesu, treba da budu svjesne.

Razrađujući navedene »činjenice« autor ukazuje na stalan i postojan proces smanjenja apsolutnog broja pripadnika narodnih manjina, koji se zbivao i još se zbiva u Srednjoj i Istočnoj Evropi. Razlog tome leži i u asimilaciji i u migracijama pojedinih skupina stanovnika. Priznajući da je taj proces bremenit poteškoćama i proturječnostima, Kóvágó ipak smatra da politika većinskog naroda mora biti ponajviše usmjerena na usporavanje procesa smanjenja broja pripadnika manjina i na jačanje njihove uloge u društvenome i političkom životu zemlje, is-

tičući da se takvo jačanje treba zbivati pod čvrstim okriljem većinskih nacija.

Poslije tako postavljenog uvoda autor prilazi pitanju asimilacije i njezinim tipovima, posebno razmatrajući problematiku asimilacije u Mađarskoj.

Prema mišljenju Kóvágó, Mađarska je država sa osobito izraženim procesom smanjenja broja pripadnika nacionalnih manjina. Spomenuti proces nije se zaustavio ni nakon drugoga svjetskog rata, jer je 1941. broj pripadnika manjina činio 7,1% od ukupnog stanovništva, a 1970. svega 1,5%. To drastično smanjenje (prije prvoga svjetskog rata Mađari su činili samo polovinu stanovništva Mađarske), po Kóvágó, znatno je pridonijelo »jačanju nacionalnog karaktera u pojedinim zemljama«. Kao primjer autor navodi i druge zemlje: Čehoslovačku, Rumunjsku i Jugoslaviju, s tim da u Jugoslaviji ta »povijesna tendencija« nije nosila sveopći karakter.

Asimilacija je, po Kóvágó, trojaka: prirodna, dobrovoljna i prisilna. Autor, međutim, ne samo što nije precizno odredio granice između ta tri tipa nego je pobrkao neke pojmove, upadajući u proturječnost. Nećemo se zaustavljati na prisilnoj asimilaciji (uzgred recimo da kao primjer Kóvágó navodi politiku Mađarske u odnosu na narode karpatskog basena) nego ćemo se ukratko osvrnuti na dva prva tipa.

Prirodna asimilacija

Ovaj pojam vrlo je teško precizirati već i zato što se taj proces, po Kóvágó, zbiva tijekom stoljeća. Osim toga, ukoliko se radi o povijesnim činjenicama, teško je odrediti koliku ulogu u prirodnoj asimilaciji ima faktor prisile. U svakom slučaju jasno je da se manjinski narod nalazi u specifičnim uvjetima, posebno kada je, zbog političkih, kulturnih ili bilo kojih drugih razloga (prestiža), bio primoran primiti tuđe običaje, jezik, kulturu, način mišljenja itd., da bi opstao. Ta vrsta asimilacije, iako kao proces ponekad neizbježna, u svojoj prirodi ostaje diskutabilna.

Dobrovoljna asimilacija

Još je manje logično govoriti o dobrovoljnoj asimilaciji. O njoj je naime moguće govoriti samo u odnosu na pojedince ili manje grupe, jer je dobrovolj-